

Микола Сулима

ОЛЕКСА МИШАНИЧ – КЕРМАНИЧ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДІЄВІСТИКИ

*На відзнаку 80 річниці від дня народження,
на 10 річницю від дня смерті*

Олекса Васильович Мишанич (1933–2004), член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, у колі сучасних українських дослідників літературної давнини був визнаним лідером, наставником молоді, керівником дисертаційних робіт. Він мовби хотів надолужити те, що втратило українське літературознавство на початку 1930-х рр., коли було згорнуто роботу Комісії давнього українського письменства УАН і фактично припинено дослідження нашої словесності XI–XVIII ст. Історію становлення літературної медієвістики радянського часу О. В. Мишанич описав у розділі про відділ давньої української літератури, вміщеному в книзі *Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України 1926–2001. Сторінки історії*. Тут він згадав і про 1936 р. – тоді було реорганізовано Інститут Тараса Шевченка в Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України. Відділ української давньої літератури в академічній установі став функціонувати лишень у липні 1939 р. Спершу його очолював чл. -кор. АН України С. Маслов. Разом із Інститутом відділ пережив евакуацію в м. Уфу. Тут С. Маслов із Є. Кирилюком написали *Нариси історії української літератури* (1945), у яких один із розділів було присвячено давній українській літературі. Та незаба-

ром з'явилася Постанова ЦК КП (б) У *Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в Нарисі історії української літератури* (вона датована 24 серпня 1946 р.). С. Маслов дуже болісно сприйняв таку оцінку *Нарисів*: він передав свою бібліотеку Київському університету і відійшов від наукової діяльності, не завершивши своєї давньої монографії про творчість Кирила Транквіліона-Ставровецького.

У 1950 р. Інститут літератури провів виїзну наукову сесію у Львові, на якій М. Гудзій піддав критиці *Історії української літератури* О. Огоновського, М. Грушевського, М. Возняка. А через рік М. Гудзій очолив відділ давньої української літератури Інституту літератури, змінивши на цій посаді С. Маслова.

У 1955 вступив до аспірантури Л. Махновець, учень С. Маслова, у 1956 р. – В. Кречотень, у 1957 р. – В. Колосова, у 1958 р. – Я. Дзира й О. Мишанич. Цьому «трону п'ятірному» судилося змінити обличчя української медієвістики, залишити яскравий слід у вивченні давньої української літератури. Не зважаючи на ті несприятливі обставини, про які йшлося вище, а також на статтю акад. АН України О. Білецького *Стан і проблеми вивчення давньої української літератури*, яка закріплювала думки, висловлені ще в статті 1936 р. і спрямовувала діяльність українських медієвістів на «єдино наукову періодизацію давньої української літератури, засновану на принципах марксистсько-ленінської методології», на «боротьбу проти націоналістичних, формалістичних і вульгарно-соціологічних тенденцій» і на боротьбу з буржуазно-націоналістичними істориками давньої літератури, які «прагнуть представити її в дусі єдиного національного потоку, як літературу антисоціальну». Названі молоді науковці, а в їхній когорті й О. Мишанич, з ентузіазмом узялися за роботу, вивчаючи літературу Київської русі, українську поезію, прозу й драматургію XVII–XVIII ст., козацькі літописи.

Після смерті О. Білецького Інститут очолив М. Шамота, який пильно стежив за тим, щоб усі наукові пошуки вкладалися в ідейні й методологічні рамки соціалістичного реалізму. Додавалося й негативне ставлення до всього, що робилося О. Білецьким, М. Гудзієм та ін. справжніми вченими. М. Гудзій обіймав посаду завідуючого відділу давньої української літератури до 1961 р. А в 1963 р. відділ взагалі ліквідували, створивши з учених-медієвістів творчу групу в складі відділу української доживотної літератури, яка працювала над розділами про українську давню літературу в *Історії української літератури* у 8-ми тт.

У 1979 р. директором Інституту літератури став акад. АН України І. О. Дзевєрін. Він відновив відділ давньої української літератури, керівником якого було обрано доктора філологічних наук В. Микитася, О. Мишанич у 1988 р. успішно захистив докторську дисертацію *Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість*. Через три роки його було призначено завідуючим відділу української давньої літератури. За п'ятнадцять років підрозділ, який вивчав тисячолітній період в історії української літератури, завдяки ентузіазму О. Мишанича привернув увагу не одного молодого науковця. Займатися давньою українською літературою стало навіть престижно: перед тими, хто нею зацікавився, відкривалися можливості вивчати всі періоди, всі жанри нашого старожитнього письменства. Відчувши на собі гіркі випробування, які випадали на долю багатьох мислячих, патріотично налаштованих гуманітаріїв – пониження в посаді, партійні догани, – О. Мишанич всіляко уникав тиску на аспірантів, натомість намагаючись розкрити їхній науковий потенціал, допомагав повірити в себе, у свої творчі можливості. О. Мишанич багато сил віддав вивченню творчості Г. Сковороди, і тому в практичній роботі пам'ятав учення філософа про «сродну працю», надто, коли він консультував аспірантів при виборі теми дисертації, підготовці доповіді на наукову

конференцію, роботі над статтею. Це відчули на собі і безпосередні докторанти й аспіранти О. Мишанича, і докторанти й аспіранти інших співробітників відділу давньої української літератури – Г. Павленко, Р. Радишевський, М. Сулима, Ю. Пелешенко, М. Назарук, Н. Поплавська, Ю. Луценко, Ігор Ісіченко, В. Шевченко, М. Трофимук, О. Савчук (Циганок), М. Шевчук (Андрущенко), І. Береза, В. Пивоваров, І. Савченко, П. Білоус, Л. Ушкалов, О. Александров, О. Пахльовська, Є. Пшеничний, Г. Нога, В. Соболев, Б. Криса, М. Корпанюк, М. Кушлаба, В. Колінець, С. Бабич, О. Засько, О. Денисенко, С. Воїнов. Їхні докторські й кандидатські дисертації позбавлені ідеологічних нашарувань, кон'юктурності, упередженості, отож давня література постає явищем, переповненим естетичними принадами, живим життям, психологізмом – тим, чим славиться будь-яка європейська література. Мабуть, не випадково доробок співробітництв відділу давньої української літератури, очолюваного О. Мишаничем, зацікавив зарубіжних учених – С. Грачіотті, Д. Броджі-Беркофф, Дж. Дель-Агату (Італія), Н. Пилип'юк, Г. Гольдблатта (Канада), В. Ерчича (Югославія), Л. Софронову, Л. Сазонову (Росія) та ін.

Завдяки авторитету й цілеспрямованим зусиллям О. Мишанича питання давньої української літератури виносяться на трибуни престижних наукових форумів – конгресів Міжнародної асоціації українців, українсько-італійських симпозіумів, організованих фундацією «Джорджо Чіні» у Києві та Венеції, наукових зібрань, присвячених *Слову о полку Игоревім*, Сквородинських читань у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сквороди, конференцій, які організовують львівські медієвісти.

Справі популяризації результатів наукових пошуків в галузі давньої літератури, О. Мишанич і В. Крекотень у 1981 р. домоглися виходу негласних *Праць відділу*

давньої української літератури. Так, упродовж 1981–1993 рр. побачили світ тематичні збірники *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст.* (1981), *Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури* (1984), «Українське літературне бароко» (1987), *Писемність Київської Русі і становлення української літератури* (1988), *Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст.* (1993); також опублікована праця Гудзія М. К. *Литература Киевской Руси и украинско-русское литературное единение XVII–XVIII веков* (1989).

Активно підтримував О. Мишания і вихід у світ збірника *Медієвістика* Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова ініційованого О. Александровим.

А про Сквородинські читання в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сквороди Сквородинські читання в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сквороди можна сказати, що це було улюблене дітище О. Мишанича і В. Нічик. Більше тридцяти років на ці форуми збираються вчені, шанувальники давньої літератури, знавці творчості Григорія Савича Сквороди, – тут доповідають про нові здобутки у галузі сквородинознавства, обмінюються думками про шляхи розвитку української медієвістики в найширшому плані.

У Харкові, Житомирі, Львові та Переяслав-Хмельницькому активною популяризацію давньої української літератури займаються вихованці відділу давньої української літератури, колишні аспіранти й докторанти О. Мишанича доктори філологічних наук Ігор Ісиченко, Леонід Ушкалов, Петро Білоус, Богдана Криса, Микола Корпанюк – творці власних шкіл, зорієнтованих на поглиблене вивчення пам'яток давнього українського письменства.

Окрім величезної організаторської роботи, виконання клопітних обов'язків заступника Голови Вищої атестацій

комісії України, заступника академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, голови спеціалізованої вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України по захисту докторських і кандидатських дисертацій, О. Мишанич багато писав, упорядковував, коментував, виступав із доповідями на різних наукових форумах (у бібліографічному покажчику його праць зафіксовано близько чотирьохсот публікацій).

Лишень за роки незалежності вийшли у світ 15 книжок, серед яких виділяється книжка *Митрополит Йосиф Сліпий перед «судом» КДБ (за архівними матеріалами)* (1993), *Крізь віки* (1996), *Повернення* (1997) та *На переломі* (2002), де зібрано літературно-критичні, історіографічні, літературознавчі статті, нариси й дослідження, які охоплюють широкий спектр питань і проблем, повертають рідній словесності цілу галерею імен і постатей, забутих і забронених в радянські часи. Як людина, привчена до праці, О. Мишанич умів цінувати роботу інших, хай то буде праця наукова чи літературно-художня творчість. Важко перелічити імена всіх, кого повернув читачам О. Мишанич, підготувавши до друку одно- й двотомники, написавши передмови й коментарі до них. Спиридон Черкасенко, Василь Гренджа-Донський, Наталена Королева, Катря Гриневичева, Микола Лазорський, Августин Волошин – ось ті зірки, які знову засяяли на літературному небосхилі завдяки зусиллям і любові до рідного слова Олекси Мишанича.

Портрет ювіляра був би неповним, коли ми не згадали його карпатознавчих студій. Закарпаття – це особлива точка на карті України зі своїм неповторним колоритом, історією, часто переповненою драматичними сторінками. І разом з тим – Закарпаття є органічною складовою частиною нашої держави. О. Мишанич повсякчас пам'ятав про це, він не переставав про це писати й говорити, вдома й за кордоном – у пресі, на радіо, на наукових зібраннях. Особливої прикрасі йому завдавало так зване політичне

русинство. Як людина і громадянин він терпів душевні муки і як міг боровся з цим небезпечним вірусом.

Одне слово, в особі О. Мишанича ми мали справжнього, невтомного «робітника науки». Його сьогодні серед нас немає, але збереглися праці, зберігся гідний наслідування приклад служіння Україні, її культурі й науці.